

Att möta läsovana

Peter Björkman

För att nå de allra mest läsovana måste biblioteken också söka sig utanför sitt eget hus. Peter Björkman berättar om sina erfarenheter från en bokcirkel i Fittja och funderar på vad det innebär att göra ett bra läsfrämjande arbete som bibliotekarie.

Det finns trängande skäl till att vidareutveckla den läsfrämjande verksamheten kring lättläst vuxenlitteratur på svenska folkbibliotek. Anledningarna till detta är oräkneliga och de svenska resultaten i den internationella studien PIAAC från i höstas ger en fingervisning: 13 procent av alla vuxna svenskar bedöms ha en låg kunskapsnivå i läsfärdigheter (nivå 1 eller lägre på en sexgradig skala) och har därmed inte de färdigheter som krävs i dagens samhälle. Även om det bör inflikas att PIAAC-studien enbart mäter färdigheter i läsning av text på svenska, är det ändå uppenbart att detta innebär en utmaning, inte minst ur ett demokratiperspektiv.

Viktiga målgrupper för lättläst litteratur är vuxna som har extrema lässvårigheter, och som har problem att läsa även de enklaste ord och meningar. Sådana lässvårigheter har givetvis varierande orsaker. En relevant grupp i sammanhanget är dock personer som har ett annat språk än svenska som modersmål och som har fått en mycket kort skolgång. Det är svårt att veta exakt hur stor denna grupp är, men den officiella statistiken om deltagande i svenska för invandrare (sfi) visar ändå att gruppen är verklig: av de 102 434 deltagare som studerade på sfi 2011 uppgav 14 409 att de hade mindre än tre års skolorgrund. Det här är en grupp som förtjänar bibliotekens uppmärksamhet, inte minst eftersom bristande möjligheter att läsa väl på sitt modersmål försvårar inlärningen av ett nytt språk och dess skriftsystem.

Bibliotek Botkyrka bedriver ett konkret arbete mot denna målgrupp, genom ökat fokus i inköpen samt två uppsökande bokcirkel. I Hallunda genomförde bibliotekarien Mauricio Rogat framgångsrikt en bokcirkel i samarbete med Botkyrka folkhögskola och i Fittja driver jag en bokcirkel i samarbete med den ideella föreningen Verdandi.

Hur har det då gått i Fittja? Under mina år som bibliotekarie i Botkyrka har jag lärt känna Leyla Sözen, föreståndare för Verdandi. När jag bytte arbetsplats från Hallunda till Fittja förra sommaren tog jag kontakt med henne och föreslog

ett samarbete kring en bokcirkel. Efter några möten hade vi bildat en grupp. Vi bestämde oss för att läsa nivå 1-versionen av Sara Wadells *Noors trädgård*.

Vi valde att vara i Verdandis lokaler, eftersom de kvinnor som ville delta känner sig trygga där. De fem personer som deltar i bokcirkeln tillbringar mycket tid på Verdandi. De hjälper till med städning och matlagning. De har även en ateljé där de syr och knyter mattor enligt kurdisk hantverkstradition.

De två första tillfällena handlade om att bekanta sig med gruppen. Jag tillbringade över tre timmar med dem innan vi började läsa, av anledningen att jag kände ett behov av att lära känna dem, samt ge dem en chans att lära känna mig. Samtliga i gruppen har bott över tjugo år i Fittja. Vissa har en del svensk arbetslivserfarenhet, andra har det inte. Två av deltagarna har aldrig gått i skolan, med undantag för några månader på sfi. En deltagare har gått motsvarande upp till högstadiet i Turkiet och de andra två har gått mellan tre och fem år i skola. Gemensamt för dem alla är att deras svenska språkkunskaper är mycket begränsade.

Jag märkte snabbt att de flesta i gruppen klarar av själva avkodningen, det vill säga att de kan identifiera, uttala och på så sätt potentiellt få tillgång till ordens mening. Denna förmåga varierar dock i gruppen, en person har mycket stora problem att avkoda texten vid uppläsning. Hon har då fått hjälp av de andra i gruppen. Avkodningen är med andra ord inte den största utmaningen. Istället är det läsprocessens andra huvudmoment som ställer till problem: förståelsen. Diskrepansen mellan förmågan att avkoda och förmågan att förstå är i många fall nästintill total. Jag märker att de förstår många ord, särskilt om vi stannar vid orden och försöker prata om dem: de har ju trots allt bott väldigt länge i Sverige. Svårigheterna har istället med syntax att göra. Det är hur orden är kombinerade i meningar som ställer till problem. Eftersom berättelser byggs upp av ord som kombineras med

varandra riskerar därför läsupplevelsen hela tiden att fullständigt kollapsa.

Många gånger har jag varit osäker på om de verkligen förstått även efter att vi pratat om det vi läst. Peter Bergtings illustrationer har då varit till viss hjälp. Ibland har Leyla varit med, och då har vi kunna övervinna språkhindren. Hon har helt enkelt översatt till turkiska, vilket alla deltagarna behärskar. I dessa situationer har vi gemensamt kunnat glädjas åt Sara Wadells berättelse. I de fall Leyla inte har varit med har jag varit helt utlämnad till mina egna pedagogiska förmågor och oförmågor. Det har varit en fascinerande och givetvis frustrerande upplevelse. Vid en del tillfällen har jag känt att verksamheten kanske inte ger någonting, annat än för mig. Jag har märkt att motivationen stundom sviktat hos somliga i gruppen. I dessa skeden är det lätt att ta täckning bakom sin otillräckliga förmåga och fråga sig själv: jag är inte lärare, borde jag egentligen syssla med detta? Borde jag inte snarare sitta och arbeta med exempelvis urvalet av god skönlitteratur till Fittja bibliotek? Det ligger också på mitt bord, och Gud ska veta att även det behövs. Men frågan gnager ändå: vad betyder alternativen? Att inte göra någonting annat än att

köpa in böckerna? Hur läsfrämjande skulle det vara? Dessa personer besöker inga bibliotek. Och dessutom märker jag ju att vi trots allt har roligt när vi läser!

När det gäller att främja läsning av lättläst litteratur tror jag att det är nödvändigt att i stor utsträckning förskjuta fokus från medierna till de som förväntas möta dem. Att lära känna och aktivt försöka förstå den erfarenhetsrikedom och komplexitet som lättläst litteratur pekar mot (det vill säga läsarna), kommer långsamt att bidra till ökad förmåga att utvärdera och förmedla lättlästa texter. Av dessa skäl är jag övertygad om att det är en god idé att fortsätta, och rent nödvändigt för att vi ska nå lässvaga grupper. Kanske hittar de till biblioteket till sist, men framför allt kan vi öppna böckerna för fler.

Källor

Den internationella undersökningen av vuxnas färdigheter, Statistiska centralbyrån, 2013.

Utbildningsstatistisk årsbok 2013, Statistiska centralbyrån, 2013.

